

Ο δρόμος για το Λαζαρέτο όπως τον βίωσαν οι μελλοθάνατοι

Μήνας Νοέμβρης, 1947. Πάνω απ' τις αγγλικές φυλακές της Κέρκυρας βαριά μελανιασμένα σύννεφα προμηνοούν καταιγίδα. Κάθε μέρα πέφτει από νωρίς βαθύ σκοτάδι στα υγρά κελιά-ψυγεία. Βροχή κι αέρας, αέρας και βροχή. Οι τοίχοι υγροί, παγεροί. Τουρτουρίζεις.

«Ο ύπνος όμως δεν έρχεται με το ξάπλωμα, γι' αυτό το ρίχνουμε στο κουβεντολόι».

Τι βράδυ κι αυτό... Ένας από τους μελλοθάνατους πολιτικούς κρατούμενους σέρνει για τα καλά τον χορό της κουβέντας. «Αν βγεις ζωντανός από 'δω, έχεις χρέος να τα πεις όλα στους νεότερους».

Μαζί με άλλους στο παγόβουνο-κελί κι «ένα λεβεντόπαιδο απ' τα Σφακιά της Κρήτης, κοντά δύο μέτρα μπόι». Νιοφερμένος σε σύγκριση με παλιούς, στο προηγούμενο ασβέστωμα κι άσπρισμα των κελιών εκείνος είχε μπει μπροστά και «ανέλαβε με το έτσι θέλω το άσπρισμα».

Ψυλλάκη Στάθη τον λένε. «Έκανε στο αντάρτικο της Κρήτης και μας έλεγε διάφορες ιστορίες απ' τη Κρήτη. Πιάστηκε σε μια μάχη με τρεις άλλους. Ήταν γεμάτος τραύματα».

Ο λόγος του μεστός:

– Με πήγανε στο νοσοκομείο, με κάνανε καλά και μετά στο στρατοδικείο και μας δίκασαν σε θάνατο. Αυτό το πράμα δε μπορεί να το χωρέσει ο νους μου, να σε τραυματίζουν, να σε γιατρεύουν και μετά να σε ντουφεκάνε. Ας είναι που λέτε...

– Σαν βγήκε η απόφαση βούιζε η Κρήτη. Οι βουλευτές των Χανίων τηλεγράφησαν στην κυβέρνηση να μην μας εκτελέσουν. Μας δώσανε αναστολή. Σα 'συχάσανε τα Χανιά, κι εκεί που περιμέναμε να μας δώσουν χάρη, μας μπαγλαρώνουν και τσιφ στη Κέρκυρα. Μια βδομάδα ταξίδι και να σε πιάνει η θάλασσα. Τι τράβηξα δε λέγεται. Τέτοιο χαμό δεν το 'παθα ούτε κι όταν ήμουνα ξεματωμένος απ' τα τραύματα. Νιώθεις πως χάνεσαι και δεν έχεις δύναμη να κρατηθείς από πουθενά σαν ασκί μισόγιομο.

Η βραδιά στο κάτεργο βουνό, δεν περνιέται. Η μικρή λάμπα του πετρελαίου δεν φωτίζει πióτερο από ένα κερί.

Μιλούν για μεταγωγές που έδιναν κι έπαιρναν. Για γεγονότα του αγώνα εναντίον των Ιταλών και Γερμανών κατακτητών. Για τον Δεκέμβρη του '44 στην Αθήνα κι όσα γίνανε μετά σε βάρος μελών και φίλων του ΕΑΜ και του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας. Για το γεγονός ότι στην κοντινή κερκυραϊκή νησίδα Λαζαρέτο είχαν ήδη οδηγηθεί κι εκτελεστεί κάποιοι συγκρατούμενοι αντιστασιακοί κι ερχόταν η σειρά άλλων. Πάλι μιλά ο Ψυλλάκης:

– Για σκέψου ν' ασπρίσουμε αύριο το κελί και να μας πάρουν και να μη χαρώ το άσπρισμα.

– Μη κακομελετάς...

– Ε! Ο λόγος δεν φέρνει θάνατο. Πάντως για καλό δε μας έφεραν εδώ. Ξέρετε, είδα σήμερα ένα φύλακα να με θωρεί ετσά σαν την κουτσούλα.

Φρεσκοβαμμένο το κελί την άλλη μέρα μυρίζει ωραία. Ο Ψυλλάκης σαν τέλειωσε το άσπρισμα και δίχως να τον προσέξει κανείς γράφει στο ντουβάρι πάνω απ' την πόρτα, σε σημείο που

δεν φαινόταν απέξω, με μεγάλα κόκκινα γράμματα: «ΑΓΑΠΑ ΤΟ ΚΕΛΙ ΣΟΥ, ΦΑΕ ΟΛΟ ΤΟ ΦΑΪ ΣΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΖΕ ΠΟΛΥ».

Η μέρα σώθηκε...

Το ίδιο βράδυ κόλλησε πίσω απ' την πόρτα του κελιού μια γυναικεία φωτογραφία, κομμένη από κάποιο περιοδικό.

– Είναι η φωτογραφία της Ειρήνης. Αυτή η κοπέλα, που λέτε, πιάστηκε λίγο πιο μπροστά από μας, σ' ένα χωριό της Μακεδονίας. Ήτανε δασκάλα. Δεν φαντάζεσαι πόσο, πόσο όμορφα στάθηκε μπροστά στο απόσπασμα. Από τότε που λέτε την έβαλα στην καρδιά μου. Διάβασα την ιστορία της στο «Ρίζο της Δευτέρας». Συγκινήθηκα και είπα στον εαυτό μου αν τύχει και πιαστείς να της μοιάσεις...

Τα γαλανά του μάτια ανοίγουν διάπλατα σαν να την έβλεπαν για πρώτη φορά.

– Όταν με πιάσανε βρήκανε τη φωτογραφία της στο πορτοφόλι μου. Και σπάγανε οι δικαστές το κεφάλι τους, για να βγάλουν τάχα συμπέρασμα ποια σχέση μπορούσε να υπάρχει σ' εμένα και σ' εκείνη. Τα δυο άκρα της Ελλάδας... Μ' ανάθεμά με κι αν κατάλαβαν ποτέ τους. Όσες

μέρες κράτησε η δίκη, κι όσες ώρες
καρτερούσαμε στο κελί, μέχρι να μας δώσουν
αναστολή, πάντα στεκόταν μπροστά στα μάτια
μου και μου χαμογελούσε και σα να μου 'λεγε:
Ετσά μωρέ πεθαίνουν οι άντρες...

Αγαπούσε πολύ τις μαντινάδες και πιο πολύ
ακόμα τον «Ερωτόκριτο». Τον ήξερε σχεδόν
απ' έξω. «Κρητικός που δεν ξέρει τον
Ρωτόκριτο δεν είναι Κρητικός».

– Όταν πηγαίναμε τα κουράδια στο βουνό, αυτά
βοσκάγανε κι εμείς βγάζαμε απ' τη βούρια μας
το βιβλίο του Βιτσέντζου και τον
τραγουδούσαμε.

Βήματα, πολλά βήματα βιαστά και δυνατά
ζυγώνουν στο κελί. Κόβουν σαν μαχαίρι τις
κουβέντες της αϋπνίας σ' όλη την ακτίνα Κ' του
μπουντρομιού. Έχει-δεν έχει μία ώρα που
έφυγε η 3η Νοέμβρη. Είκοσι φύλακες
μπουκάρουν στην ακτίνα Κ'. Σαν λύκου
μουγγριά, σαν τρόμου λαλιά τρίζει με δύναμη το
κλειδί στο κελί του Σφακιανού κι ανοίγει η
πόρτα.

– Ποιος είναι ο Ψυλλάκης;

– Εγώ, τι θέλετε; – Στη Γραμματεία, για κάτι στοιχεία... – Στοιχεία τέτοια ώρα; Μα δεν είναι κλειστά; – Όχι! Έλα, κάνε γρήγορα.

Ο Ψυλλάκης ετοιμάζεται να βγει. Ο θαλαμάρχης του κελιού φράζει με το σώμα του την έξοδο. – Μην βγει κανείς έξω αν δεν μας πούνε το γιατί. Πού τον πάτε; – Δεν συμβαίνει τίποτα το έκτακτο, κατηγορηματικός ο φύλακας. – Τότε αύριο που είναι μέρα...

Ο Σφακιανός κοντοστέκεται. Βγάζει περήφανη, τρανή, αξιοπρεπή φωνή:

– Μου λέτε ψέματα... Κατεώ τι με θέτε, δεν είμαι κουζουλός... Σταθείτε μωρέ, να βάλω τα καλά μου κι έρχομαι!

– Λυπούμαστε, παιδιά, αλλά έχουμε διαταγή. Τ' άλλα τα καταλαβαίνετε...

Μια φυλακή στο πόδι. Λίγο μετά αρχίζει να σειέται απ' άκρου σ' άκρο. Όλη η ακτίνα Κ' ανάστατη, όλο το κάτεργο σιγά-σιγά στο πόδι. Η μία ακτίνα ξεσηκώνει την άλλη. Εκατοντάδες από άδικα δικαστήρια θανατοποινίτες, πολιτικοί κρατούμενοι-αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης και του Δημοκρατικού Στρατού, «όλοι αυτό

είμαστε» λένε, τραντάζουν το κάτεργο. Φωνές από παντού.

Χωνιά.

Πανζουρλισμός.

– Μέχρι που να με ρίξουν κι εμένα!...

Ο Στάθης Ψυλλάκης ετοιμάζεται. Να ντροπιάσει τον θάνατο. Φόρεσε τα στηβάνια του και με την κυλόττα και το μαύρο του πουκάμισο, ψηλός σαν κυτταρίσσι, ετοιμάζεται να βγει.

Αγκάλιασε, φίλησε πολλές φορές τους συντρόφους του κελιού του και πρόσθεσε: «Συνεχίστε, εγώ δεν θα ντροπιάσω ούτε σας ούτε την παντέρμη Κρήτη... Θα πάω στην Ειρήνη, έτσι όμορφα όπως κι αυτή». Έριξε μια ματιά στο κελί κι εψιθύρισε: «Κρίμα, σ' άσπρισα και δε σε χάρηκα». Προχώρησε μ' αντρειωμένο βήμα. Για το απομονωμένο κελί-Γολγοθά. Αυτό όπου περνούσαν λίγες ώρες παρέα μ' έναν φίλο τους πριν τους πάρουν στο Λαζαρέτο για εκτέλεση.

Δεν θα πάει μόνος του στο θανατονήσι Λαζαρέτο, διαπιστώνει. Στο κελί-Γολγοθά είναι κι άλλοι Κρητικοί μαζί του. Όλοι τους

«εκτακτομετρίτες». Καταδικασμένοι σε θάνατο, κυρίως με βάση τον νόμο «περί εκτάκτων μέτρων» εις βάρος του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας και κάθε προσώπου ή φορέα κρινόταν ότι συνδεόταν μαζί του με οποιονδήποτε τρόπο. Τι τραγική ειρωνεία! Κερκυραίος ακροδεξιός πολιτικός και υποστηρικτής «αντιστασιακής» οργάνωσης συνεργαζόμενης με τις δοσιλογικές γερμανόφιλες κυβερνητικές κατοχικές αρχές και τα προδοτικά Τάγματα Ασφαλείας, ο πάμπλουτος Σπύρος Θεοτόκης, είχε εισηγηθεί τον νόμο στη Βουλή. Ως υπουργός Δημόσιας Τάξης, το 1946. Αυτόν το νόμο που ένας μη κομμουνιστής Επτανήσιος συνταγματολόγος, ο Νίκος Αλιβιζάτος, έγραψε πως εγκαινίασε «την αδυσώπητη δίωξη» της δράσης των οπαδών του ΚΚΕ «και όλων εκείνων που διακήρυσσαν την προσήλωσή τους στις αρχές που εξέφραζε το ΕΑΜικό κίνημα».

Χορεύουν.

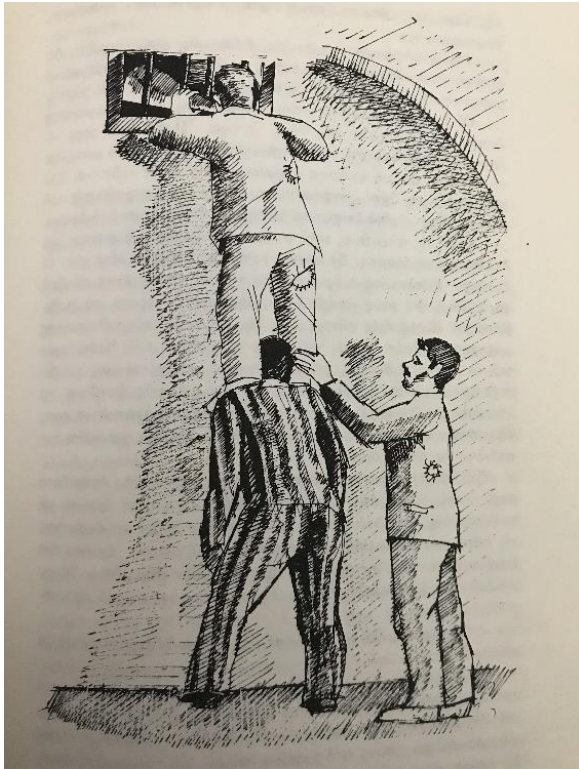
Αρχίζουν να χορεύουν όλοι μαζί σούστα, πεντοζάλη. Σαν απόστασαν κάθισαν, θυμήθηκαν τα πρώιμα νιάτα τους και 'πιάσαν τον «Ρωτόκριτο». Σαν ήρθε το απόσπασμα, τους βρήκε καθισμένους σταυροπόδι καταγής

να λένε το ριζίτικο, το σφακιανό τραγούδι, λίγο μόνο παραλλαγμένο:

Μάνα μου κι αν έρθουν οι φίλοι μου
κι αν έρθουν οι εδικοί μου,
στρώσε ντω τάβλα να γευτούν,
κλίνη να κοιμηθούνε,
στρώντο και παραπέζουλα,
να θέσουν τ' αρματά ντω.
Μη ντονέ πεις απόθανα
να μη βαρυοκαρδίσουν,
προτού να φάνε και να πιού
και να χαροκοπίσουν.
Κι άντε θα φεύγουν μάνα μου
και σ' αποχαιρετούνε
Πες' το ντω πως μ' εσκότουσαν
στη Κέρκυρα τα μέρη.

Τι ώρες, μέχρι που οι δολοφονικές σφαίρες στο
Λαζαρέτο έσκισαν με τον αχό τους τον αέρα σ'
όλη την πόλη και τα προάστια!

Ένας κρατήρας είχε ανοίξει μες από το
μπουντρούμι. Τα λόγια του Ψυλλάκη
«Συναγωνιστές, παίρνουν εμάς τους Κρητικούς
για εκτέλεση», καθώς διάβαινε τα κελιά για το
κελί-Γολγοθά, εσήμαναν σηκωμό. Γενικόν
αγωνιστικό συναγερμό.

Διακόσια κελιά υψώνουν μέχρι το πρωί φωνή
τρανή!

Κάθε κελί και χωνί!

Τα παγόβουνα καίνε! Φούρνοι!

Μέσα στην ύπουλη αξέχαστη νύχτα, την ώρα
που έβγαλαν τον Ψυλλάκη και τους άλλους απ'
τα κελιά τους για εκτέλεση, ένα χάρτινο χωνί
ακούστηκε από την Κ' ακτίνα. Με το μαύρο
άγγελμα. «Προσοχή-προσοχή! Σας μιλάμε από
την Κ' ακτίνα. Συναγωνιστές, αυτή τη στιγμή
πήραν από την ακτίνα μας τους πέντε

Κρητικούς εκτακτομετρίτες για εκτέλεση». Με ανταλλαγή συνθηματικών η ακτίνα Ι' επιβεβαιώνει τη γνησιότητα του μηνύματος. Αναμεταδίδει με το δικό της χωνί: «Εδώ ακτίνα Ι'. Από την Κ' πήραν τους πέντε Κρητικούς για εκτέλεση». Η μία μετά την άλλη κάνουν το ίδιο οι άλλες ακτίνες. Θαρρείς και άνοιξε κάποιος κρατήρας, φωνές με χωνιά απ' όλες τις ακτίνες, από αγωνιστές ανεβασμένους στις πλάτες συναγωνιστών τους μέχρι τους φεγγίτες των κελιών στα 2,5 μέτρα απ' το δάπεδο έσκιζαν τα σκοτάδια της νύχτας σκορπώντας μηνύματα για το Δίκιο και το μήνυμα θανάτου: «Λαέ της Κέρκυρας, αυτή τη στιγμή πήραν για εκτέλεση πέντε πολιτικούς κρατούμενους». Όλη τη νύχτα. Ως τα χαράματα. Φωνές με τα χωνιά. Για το Δίκιο.

Φωνές που θα κρατούσαν, καθώς έρχονταν κι άλλες κι άλλες εκτελέσεις, ίσαμε και τον Σεπτέμβρη του 1949. Μέχρι που ο ΟΗΕ αποφάσισε να ζητήσει τον τερματισμό των εκτελέσεων πολιτικών κρατούμενων στην Ελλάδα και η κυβέρνηση δήλωσε ότι θα συμμορφωθεί, κάθε τόσο οι φωνές-χωνιά έσκιζαν και σπάθιζαν τον κερκυραϊκό αέρα τις νύχτες. Το ένα σύνθημα διαδεχόταν τ' άλλο:

– Λαέ της Κέρκυρας, παίρνουν αγωνιστές της Αντίστασης για εκτέλεση...

– Λαέ της Κέρκυρας, μην αφήσεις τ' όμορφο
νησί σου να βαφτεί μ' αίμα αθώων...

Τι χρόνια το 1947, το 1948, το 1949 στις
φυλακές της παραδεισένιας Κέρκυρας, στο
Λαζαρέτο. Η κόλαση στον παράδεισο!

Αχ αυτό το δάχτυλο του φύλακα πάνω σου μες'
στη νυχτιά. Σου καρφώνεται σα βέλος στην
καρδιά. Ποιος να φανταστεί να είναι
τρομερότερο από τη μπούκα του κανονιού ένα
δαχτυλάκι!

Μαύρη σκέψη γοργόφτερο πουλί πετρώνει τις
καρδιές σαν τρίζει η κλειδαριά του κελιού
προμηνώντας λύκο!

Κάθε τόσο...

Μεγάλα ασπρόγκριζα σύννεφα, ίδιες πελώριες
λερές μπάλες μπαμπάκι, αργοκυλούσαν από τα
ψηλώματα τ' ουρανού προς τα κάτω, φέρνοντας
μαζί τους το ασπριδερό σκοτάδι του
χειμωνιάτικου σούρουπου. Τα βήματα
σέρνονταν αργά. Ο ένας πίσω απ' τον άλλον
τραβούσαν για τις σκοτεινές «γαλαρίες».
Βαρυοκαρδιασμένοι.

Πνίγεται σχεδόν η μιλιά στο λαρύγγι.

Αποσκεπάζει ένας την πίκρα του μ' ένα ψεύτικο γέλιο:

– Λένε πως ο δρόμος της ζωής είναι ανηφορικός και ζόρικός. Παραμύθια... Δεν υπάρχει δυσκολότερος απ' το δρόμο του τίμιου τάφου, που πρέπει να τον ανοίξεις με τα ίδια σου τα χέρια.

«Ένα αίσθημα σκεπασμένης ανησυχίας. Καθένας κρατάει για τον εαυτό του τους φόβους του. Και δεν είναι μόνο το αίσθημα του αντρισμού και της αξιοπρέπειας, που καλύπτει διακριτικά τη βαθύτερη αγωνία με το ντύμα της αδιαφορίας και της ευθυμίας. Είναι η ίδια η ανάγκη της ζωής που το επιβάλλει. Δεν μπορεί κανείς να ζήσει με αποκλειστική σκέψη το θάνατο. Γιατί τότε θα είναι σκέτα ένα πτώμα που περπατάει. Τούτοι οι άνθρωποι, αν σέρνουν στην πλάτη μια θανατική καταδίκη, έχουν τόσες άλλες ελπίδες, προσδοκίες, κοινωνικές και πολιτικές επιδιώξεις, για να τους ζεστάνουν. Έχουν τα νιάτα τους, που αρνούνται να υποκύψουν σε μια τελική ιδέα βιολογικής εξαφάνισης. Και το πιο σπουδαίο: ο θάνατός τους είναι εθελοντική προσφορά στο βωμό μιας πίστης. Και θέλει κανείς για να φτάσει ως εκεί,

δυστυχώς αυτή είναι η τραγικότερη αντινομία, πολλή πίστη στη ζωή».

Εύθυμες κουβέντες... «Να σπάζουμε την παγεράδα της απομόνωσης».

Ποδοβολητό χιλιάδων ανθρώπων; Άει στην ευχή! Άδικο αλαφιάστηκα. Η βροχή που από νωρίς ετοιμαζόταν, έριχνε τώρα με δύναμη τις χοντρές της στάλες στη γη. Δεν είναι το κρύο κάλεσμα του χάρου.

Άλλη βροχή μετά, μουρμουριστή, ασταμάτητη, θλιβερή σαν κλάμα...

Ο καιρός κυλάει. Και κυλάει κανονικά. Τώρα πώς γίνεται, άλλοι να νομίζουν πως ξεδιπλώνει το βήμα του σιγανά και νυστάζικα, κι άλλοι πως φεύγει σαν αέρας, διαφορετική υπόθεση. Ανάλογα με το τι καρτεράει οι καθένας. Όσοι δεν είναι τελεσίδικοι πεθυμάνε να διαβεί γοργά ο καιρός, να εξελιχτούν στα σβέλτα τα γεγονότα. Και η πολιτική κατάσταση να φτάσει σ' ένα χαρούμενο τέρμα. Μα γρήγορα, γρήγορα, μήπως έτσι και τους προλάβει. Οι τελεσίδικοι, δηλαδή όσοι έχουν εξαντλήσει τα ένδικα μέσα και είναι έτοιμοι για εκτέλεση, παρακαλάνε πάλι να κολλήσουν οι ρόδες του

χρόνου, που ίδια νεκροφόρα τους πάει στο θάνατο.

Έναν, τον είχαν κρεμάσει οι Γερμανοί και γλίτωσε.

Πήγε στην αναφορά του διευθυντή τρεις-τέσσερις φορές, σαν εκπρόσωπος των φυλακισμένων. Ζήτησε να μένουν τα κελιά περισσότερες ώρες ανοιχτά.

– Το κελί είναι για ένα, σεις μας βάζετε τρεις-τρεις. Δεν έφτανε αυτό, τώρα σε μερικά κελιά προσθέσατε και τέταρτο. Να μας αραιώσετε.

– Συμμορίτες είσαστε...

– Εσύ πού ήσουν στην Κατοχή;

– Πού θέλεις να 'μOUNα, εδώ!

– Όμως τη φυλακή αυτή την κρατούσαν οι Ιταλοί τότε...

– Ε... και τι μ' αυτό; Εμείς οι μικροί να κοιτάζουμε τα δικά μας. Να δούμε το δικό μας νιτερέσο...

Σε λίγα λεπτά σπάραζε σαν το ποντίκι στα
νύχια δυο πελώριων γάτων. Αντιστεκόταν στα
γκλομπς, έβριζε. Του κόπηκε η ανάσα. Τα μάτια
του σκοτείνιασαν.

– Δεν αποκηρύσσω, καταλαβαίνεις;

– Στα ψέματα να γράψεις ένα χαρτί πως δε...

– Δεν μου χρειάζονται εμένα τέτοιες
κατεργαριές. Είμαι αγωνιστής και μπορώ να
πεθάνω για τις ιδέες μου. Να μου αμφισβητούν
το δικαίωμα να ζω και να πεθαίνω σαν
ελεύθερος άνθρωπος το απαγορεύω, τ' ακούς;

Επιστρέφει όλες τις κουβέντες με τον τόκο τους.

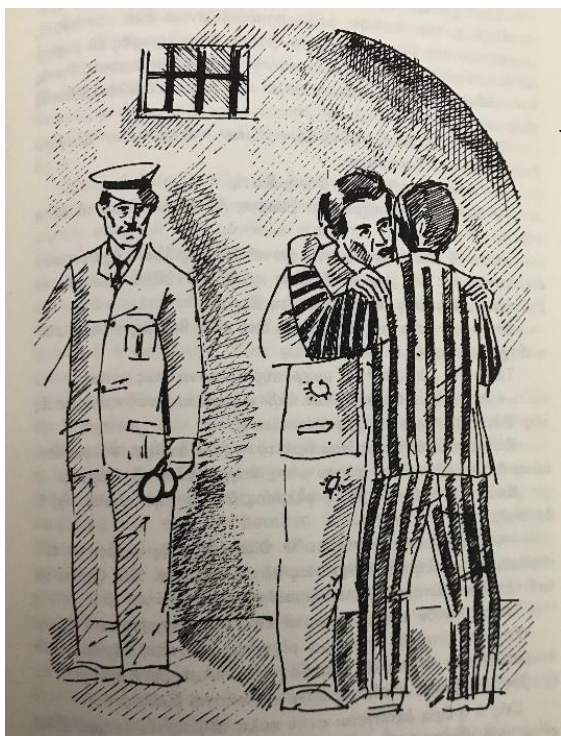
– Μας ρωτάτε τι κάναμε. Σώσαμε την ψυχή του
έθνους απ' τη λέπρα του ραγιαδισμού. Αυτό
μονάχα δεν σας φτάνει; Η φυλακή μας γίνεται
καινούργιο Νταχάου...

Στην απομόνωση:

– Με νόμισε για μαλακό καρύδι, που θα
μπορούσε να το σπάσει εύκολα; Να καταπίνεις
το θυμό σου. Κλέφτης πρώτης γραμμής...
Κλέβει το κράτος, τους προμηθευτές, τους

κρατούμενους. Περιμένεις λοιπόν από κλέφτη να σεβαστεί τη συνείδηση των αλλουνών;

Όλη η πληγωμένη αξιοπρέπεια έχει ξεσπάσει στην πιο αγανακτισμένη διαμαρτυρία. Κλωτσοπατάνε τη συνείδηση. Ληστρικό παζάρεμα της ανθρώπινης συνείδησης.

Ήταν έτοιμος να πεθάνει μ' όλη του την καρδιά. Να πεθάνει, αλλά να είναι σίγουρος πως θα τον σκέφτονται. Γράφει στερνό γράμμα στην κόρη του: «Τον πατέρα σου αν θέλεις να τον βρεις ψάξε μέσα στο λαό». Δεν ξέρουν αν θα φτάσει στον προορισμό του.

Το κρατάνε και το αποστηθίζουν όλοι.

– Πρέπει να συνεχίσουμε κι αύριο την αποστήθιση...

Βουβή αγωνία της ζωντανής ψυχής. Του γερού κορμιού, που καρτεράει μες' τη νύχτα το λαχνό του θανάτου.

Η φωνή του στο κελί της απομόνωσης βγήκε σκληρή κι άγρια απ' το λαρύγγι του, τόσο που του φάνηκε σαν ξένη και τρόμαξε: «Μπορείτε να μας σκοτώνετε όσο θέλετε, μα το στόμα δεν θα μας το κλείσετε ποτέ».

Ζωή που τις 20 ώρες της μέρας τις περνάει κανείς ή κοιμισμένος, ή καθιστός, κλεισμένος σ' ένα τόσο δα πέτρινο κουτί...

Στον «Γολγοθά», μ' ένα ξυλάκι άρχισε να βγάζει φλούδες του ασβέστη. Παλιά γραψίματα βγήκαν στην επιφάνεια. Όχι ολόκληρα. Εδώ μια, δυο λέξεις. Εκεί ένα όνομα. Μια ημερομηνία. Και καθώς παρατηρούν τ' άφωνα λείψανα που ο ανθρώπινος πόθος της αιωνιότητας αποτύπωσε με μια μύτη μολυβιού στον ασβεστωμένο τοίχο, ξαναζωντανεύουν όσοι πέρασαν από 'κει.

Ξέρει πως αυτές οι θυσίες είναι λίγο-πολύ οι μοχλοί της ανθρωπότητας.

Θυμήθηκε μια όμορφη φράση που είχε διαβάσει κάποτε. Έβγαλε το μολυβάκι του και την έγραψε στον ασβεστωμένο τοίχο: «Η επανάσταση είναι τα νιάτα της ανθρωπότητας».

Ο «Γολγοθάς» φωτιζόταν από μια σαραβαλιασμένη λάμπα πετρελαίου κρεμασμένη στον τοίχο. Μ' ένα καπνισμένο γυαλί. Η λάμπα ήταν το μοναδικό αντικείμενο που υπήρχε στον κατάγυμνο τούτο προθάλαμο του Άδη και του 'δινε κάποια ζωή. Μ' αυτό το φως, καθισμένοι κατάχαμα στο τσιμέντο έγραφαν τις τελευταίες λέξεις που θα παίρναν απ' αυτούς οι δικοί τους. Την ψυχή τους, την πίστη τους, τους οραματισμούς για το μέλλον, τις ηθικοπολιτικές υποθήκες τις είχαν αποτυπώσει στο κρυφό γράμμα. Εκείνο που πριν φτάσει το θανατερό μήνυμα άφηναν στους συντρόφους τους.

– Φοβάσαι καθόλου; Θέλω να πω αν νιώθεις αυτό που λένε φόβο...

– Πώς δεν φοβάμαι! Υπάρχει άνθρωπος που δεν φοβάται;

– Κι όμως, δεν δείχνεσαι.

– Άμα φανώ, θα πει πως με πήρε ο φόβος από κάτω.

Απ' όλη τη φυλακή πεταγόταν προς τον ουρανό ένα πελώριο σιντριβάνι από φωνές: «Απόψε πήραν πάλι έναν αγωνιστή της Εθνικής Αντίστασης για εκτέλεση». Αντάριασε η νύχτα απ' τις φωνές.

Μια κουκουβάγια κλαψούριζε.

Αχός καμιονιού, μετά.

– Γεια σας αδέρφια... Γεια σας αδέρφια...

Βάνει τα χέρια χωνί κι ο πιο άρρωστος, στέλνει κι αυτός την αποχαιρετιστήρια κραυγή του:

– Γεια σας αδέρφια...α...

Τη σωστή ώρα, με την ανεξήγητη ακριβή αντίληψη του χρόνου και των κινήσεων που είχαν οι φυλακισμένοι σ' αυτά τα θέματα, ίσως αποτέλεσμα της πολυπρόσωπης αθροισμένης πείρας, υπολογίσανε:

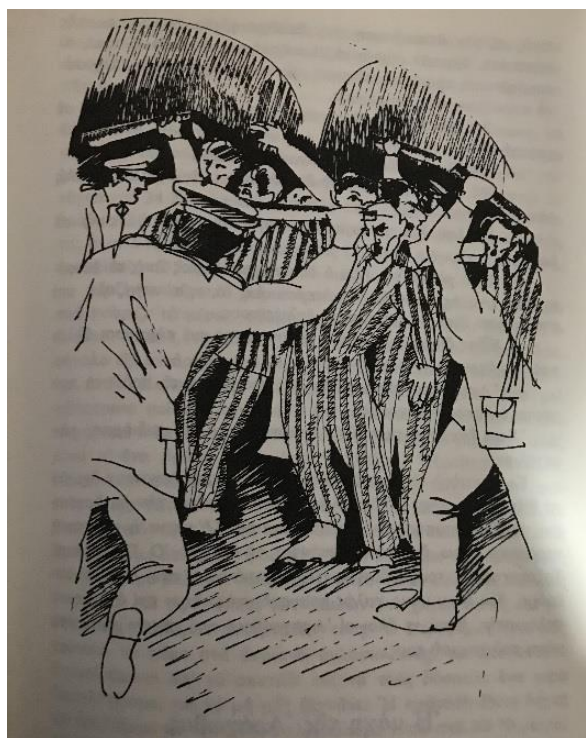
«Τώρα τους θάβουν».

Άρχιζε τότε μέσα στην αχτίνα μια επιτάφια τελετή. Σύντομη. Σιγανή.

Το ίδιο γινόταν σ' όλη τη φυλακή.

Κάποια προσφώνηση. Λίγα λόγια για τους εκτελεσμένους.

Σαν τέλειωνε, άρχιζαν όλοι μαζί να τραγουδούν τον Εθνικό Ύμνο.

Χτύπησε το καμπάνι. Βγήκαν έξω. Οι μάγειροι φέραν κι απίθωσαν στην αυλή το μεγάλο καζάνι με το τσάι. Δεν πήγε κανείς κοντά. Δεν θα

πάρουν τσάι σ' ένδειξη πένθους και
διαμαρτυρίας για την εκτέλεση των συντρόφων
τους. Οι καρδιές βαριές και τα στόματα
μανταλωμένα.

Κάθε φορά που γίνεται εκτέλεση δεν παίρνουν
τσάι.

Μετά από κάθε εκτέλεση, έπεφτε ξύλο. Για τις
φωνές. Για τα χωνιά.

«Άρχισε το ξύλο» είπε από μέσα του κάποιος
που έμεινε πίσω και κοίταζε. «Και σαν πρώτα
αντρειωμένα, χάιρε ω χάιρε Λευτεριά...».

Θες γιατί ο αρχιφύλακας ντράπηκε να δέρνει για
ψεύτικη αιτία, θες γιατί κουράστηκαν,
σταμάτησαν για λίγο. «Το ξύλο που ακούς ή
βλέπεις να πέφτει σ' άλλον, φαντάζει πιο
τρομερό απ' αυτό που τρως».

Συνέχισαν. «Μπουκάρανε μέσα. Πόσοι πέσαν
απάνω μου, ούτε μπορώ να λογαριάσω.
Γκλομπς, βούρδουλες, κλειδιά, απ' όπου
περνούσα. Το ένα μου μάτι έμεινε ανοιχτό κι
έβλεπε. Καταμεσής και στις άκρες της αυλής
ήταν κι οι άλλοι ξαπλωμένοι».

Οι πληγωμένοι σηκώθηκαν.

Δεν ξεχνούν τους σκοτωμένους: Τι είπαν
φεύγοντας; Ποιο ήταν το τελευταίο αστείο τους,
η τελευταία χειρονομία τους;

Οι ζωντανοί προσπαθούν να ξαναζωντανέψουν
και να ξαναφέρουν ανάμεσά τους τον
πεθαμένο.

«Απ' την ίδια τη συγκρότησή της και την
ιδιότητα των μελών της, μια ομάδα ανθρώπων
είχε σαν ανώτερη αρετή το κουράγιο μπροστά
στο θάνατο, μπρος στην πιο μεγάλη πράξη που
ο άνθρωπος μπορεί να κάνει».

Αχόρταγος ο Χάρος διψούσε ακόμα κι άλλο,
πολύ αίμα, μα έπαιζε κρυφτό.

Μια αλαφριά τρεμούλα τού τάραξε ενός όλο το σώμα. Καταλαβαίνει πως τα δόντια του θ' αρχίσουν να χτυπάνε. Κρυώνει όλο και πιο πολύ. «Δεν είναι φόβος». Κρύο αλλιιώτικο. Διαπερνάει το κορμί, και χώνεται μέχρι τα σπλάχνα του. Προχωράει και τυλίγει με την παγερή του ατονία, ως και την καρδιά ακόμα. Οι φωνές από την άλλη αχτίνα συνεχίζουν βραχνές, άγριες, μπερδεμένες. Μέσα του ξαναζωντανεύει η αποκρουστική εικόνα του Χάρου, που έπεσε μες τη φυλακή να δείξει ποιους θα πάρει.

«Ένας πόνος τρυπάει την καρδιά του. Θαρρεί πως όλο το αίμα φεύγει απ' το υπόλοιπο κορμί του, που το νιώθει κρύο και παραλυμένο κι ανεβαίνει στο κεφάλι του. Η υποψία πως μπορεί να είναι φόβος τον έκανε να ντραπεί. Συναλλάζει μέσα του η αγωνία και η ελπίδα. Τα μυαλά, ίδια ατσάλινα τρυπάνια, βιδώνονται μέσα στο χρόνο, και αγωνίζονται να σπάσουν το φράγμα του, ν' αγγίξουν το μέλλον, να δουν νωρίτερα αυτό που θα 'ρθει. Έβρισκε την πληρότητά του στην συναδέλφωση και την ταύτισή του με τους άλλους. Είναι και το θάρρος κολλητικό, όπως ο φόβος, ο ενθουσιασμός, η λύπη, η χαρά».

Κάθε νύχτα στις τρεις, που περνούσε η τελευταία νυχτερινή έφοδος, κατσούλωνε τ' αυτιά του, μήπως ακούσει στο διάδρομο της φυλακής, το βήμα του χάρου. Γούρλωνε τα μάτια του, μήπως δει μέσα στο σκοτάδι τ' αναμμένα μάτια και το τεντωμένο κοκκαλιάρικο δάχτυλο, έτοιμο να δείξει ποιον θα πάρει. Τον περίμενε μαζί με τους άλλους. Σίγουρος, πως κάποια νύχτα θα φανεί.

Έπεσε πάνω του βουνό και τον πλάκωσε; Σηκώθηκε πάλι η φουρτούνα αγωνίας. Η τυφλή, η ανερμήνευτη λαχτάρα της ζωής, στάθηκε αντικριστά στις άλλες δυνάμεις του εαυτού του. Οι δύο πελώριοι στρατοί ξανάρχισαν την συγκλονιστική τους μάχη. Δεν έμεινε ουδέτερος. Πήγε με τις άλλες, τις καλές δυνάμεις του εαυτού του.

Αν μιλήσει ίσως ζεσταθεί.

– Αμέσως μόλις παραδώσαμε τα όπλα στους Εγγλέζους με βουτήξανε. Μας πάνε για ντουφέκι...

Μιλάει συνέχεια και διηγείται δικά του κατορθώματα. Όχι φανταστικά. Μια αλυσίδα από ενέργειες, που απαιτούσαν πολύ τόλμη και αυτοθυσία.

– Το πρώτο ελληνικό απελευθερωτικό σύνθημα, που γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο, εγώ το έγραψα. Το ξέρεις;

– Έχεις μπει μπροστά σε διαδήλωση με τη σημαία στα χέρια; Ε, εγώ μπήκα. Πίσω χιλιάδες κόσμος. Κάτω η επιστράτευση, φωνάζαμε. Μπροστά μάς περίμεναν οι Γερμανοί...

Αυτό το τέλος η σκέψη του δεν το 'χε αγγίξει, ούτε στα πιο απίθανα στριφογυρίσματά της.

Ήθελε να σταθεί άξιος να φτάσει με τις δικές του δυνάμεις στο θάνατο.

Να 'χεις κι έναν φύλακα να εκμυστηρεύεται:
– Υποφέρω με τις εκτελέσεις. Χάνω τον ύπνο μου. Δεν αντέχω εγώ να παίρνω ανθρώπους για σκότωμα...

Κι όμως. «Πολύ καλός άνθρωπος». Κάποια παρηγοριά. Μεγάλη μες τη φρίκη.

Με τα μάτια γυρισμένα στη ζωή, ετοιμάζονταν σιγανά κι αθόρυβα για το θάνατο.

Τρώνε για να δώσουν κάποια διέξοδο στην αγωνία τους. Η πραγματική έγνοια καθεμιανού

δεν ήταν να φάει, μα ν' ακούσει. Αυτιά, μάτια, νους, όλα προσηλωμένα προς τα έξω. Ψύλλος να πετούσε στο διάδρομο θα τον άκουγαν.

Μια τανάλια σφίγγει πάλι την καρδιά την επόμενη μαυριδερή νυχτιά. Έτριξε η καρδιά και πέρασε μέσα κάτι σα ρεύμα. Λάχτισε. Τινάχτηκε σαν το πουλί που φτερακάει να φύγει.

– Έρχονται πάλι!

Η μάσκα του προσώπου πετρώνει.

– Εσύ!

Κελιά κουρσεμένα...

– Πόσο τρομερό είναι να σταθεί ο χάρος ολοζώντανος μπροστά σου!

Οι φυλακισμένοι μαζεμένοι όλοι μπροστά στα σίδερα βάλανε τις φωνές.

«Έστειλαν μ' ένα σινιάλο το μήνυμα της εκτέλεσης και στις άλλες αχτίνες. Έτσι κι απόψε που ο θάνατος είχε ρίξει την μαύρη μπέρτα του πάνω στη φυλακή ο κάθε μελλοθάνατος διεκδικούσε για τον εαυτό του μία δυνατότητα. Την ώρα που θα 'ρθει να τον αρπάξει απ' τον

γιακά, να μπορέσει να σηκωθεί πάνω και να βαδίσει με άτρεμο γόνα. Καθένας μάχεται. Καθένας, μόνο τον ψύχραιμο εαυτό του φυλάει για τον αντικρινό του. Κι έτσι χωρίς να το θέλουν, δημιουργούν, ο ένας με τον άλλον, μια ατμόσφαιρα παλληκαριάς που στο τέλος τους επηρεάζει και τους σηκώνει πιο ψηλά».

Εχθρικό περιβάλλον, σαν θηλιά γύρω από το λαιμό: – Όλους θα σας σκοτώσουμε, κι όπως θέλουμε εμείς...

– Λαέ της Κέρκυρας, τώρα τα μεσάνυχτα παίρνουν αγωνιστές της Αντίστασης για εκτέλεση. Τρέξε, ματαίωσε το έγκλημα. Αίσχος! Ούτε οι Γερμανοί δεν άρπαζαν τα μεσάνυχτα για εκτέλεση...

Μια φωνή τενόρου που θα τη ζήλευαν ακόμα και στη Σκάλα αψηφά την πρωινή διαταγή «Όποιος φωνάζει θα τυφεκίζεται σε τρεις ημέρες στα Ιωάννινα»:

– Λαέ της Κέρκυρας, σκοτώνουν την Αντίσταση, το νέο '21...

«Λάλατο αηδόνι μ' λάλατο· σ' όλα τα περιβόλια...», σκουπίζει τα δάκρυά του άλλος.

Με το χωνί έλυναν τον κόμπο στο λαρύγγι.
Αγωνίζονταν για τη ζωή και την τιμή. Ενώντια
στις μαύρες φτερούγες του θανάτου. Όσπου να
ξημερώσει.

Μήπως και δεν ξημερώσει...

Υψώθηκαν ποτέ στο νησί των Φαιάκων τόσο
δυνατές φωνές; «Και τα μακρινότερα χωριά της
Κέρκυρας θ' άκουγαν τις φωνές μας».

Συχνά τους έδιναν ρέγκα σαν ήταν να πάρουν
για το Λαζαρέτο. Τις ύποπτες νύχτες.
Καληνύχτα ζωή; «Ρέγκα και χωνί κάνε λεβέντη
υπομονή...».

Αντηχούσε η φυλακή:

- Ζήτω η ζωή!
- Ζήτω ο ελληνικός λαός!
- Ζήτω το Κόμμα!

«Κι αυτοί που πήγανε και εκείνοι που θα πάνε
στο Λαζαρέτο, θα ζήσουν πιο πολύ από τους
άλλους...».

Άρχιζαν πάλι τα χωνιά:

– Λαέ της Κέρκυρας, τρέξε, γιατί αύριο θα 'ναι αργά...

– Λαέ της Κέρκυρας... Σκοτώνουν, βασανίζουν...

Με το χωνί στο στόμα κι ο στερνός αποχαιρετισμός. Με στεντόρεια φωνή το χαρτί φώναζε:

– Αδέλφια, βαδίστε με το κεφάλι ψηλά και το τραγούδι στο στόμα, όπως ταιριάζει στους αγωνιστές της Αντίστασης.

– Γόνατα γερά.

Τους σιγόνταρε μ' όση δύναμη του 'χε απομείνει
«ο γεροκαθηγητής ο Μπαρμπαγιάννης ο Γαζής,

το σεβάσμιο αυτό γεροντάκι, που είχε κάνει χρόνια γυμνασιάρχης στην Κέρκυρα» και το 1942 είχε συλληφθεί και φυλακιστεί από τους Ιταλούς για τη συμμετοχή του στον ιδρυτικό πυρήνα του ΕΑΜ Κέρκυρας. Δεν έμενε βουβός ούτε στην τόση βία των φρουρών.

Τα βασανιστήρια, «η βαρβαρότητα ήταν τέτοια που θα κάνει τον καθηγητή μας σ. Γαζή να τους φωνάξει: Εδώσατε εξετάσεις ανθρωπισμού και πήρατε μηδέν».

Αλύγιστος ένας μελλοθάνατος «μαθητής» του απ' το κελί «Οδός αβύσσου αριθμός μηδέν» γράφει:

«Όλη νύχτα ο αέρας φυσάει δαιμονισμένα. Όλο το χτίριο τραντάζεται στο μούγκρισμα του αγέρα, που λες και θέλει να εξαφανίσει αυτό το στίγμα από το όμορφο νησί της Ναυσικάς. Σ' αυτόν τον τόπο, μόνο ο ξένιος Ζεός είχε κατοικήσει. Ο πολυβασανισμένος Οδυσσέας εδώ βρήκε ανθρωπιά και τρόπο να γυρίσει στους δικούς του (...) Κάθε μέρα που περνάει κατεβαίνουμε κι ένα ακόμη σκαλοπάτι, στους ατέλειωτους κύκλους της κόλασης. Εννιά τους έφτιαξε στη θεία κωμωδία του ο Δάντης, εννιά μέιναν τελικά και οι αχτίνες του κάτεργου». Η δέκατη έστεκε βομβαρδισμένη απ' την Κατοχή.

Τι μάγια κι εκείνη τη μαγιάτικη βραδιά του '49!

Το δειλινό ήταν όμορφο. Όπως όλα τα μαγιάτικα δειλινά. Ο ήλιος, πριν ακόμα χαθεί, πασπάλιζε με τη στερνή του χρυσόσκονη τη γκριζοπράσινη μάντρα της φυλακής και της έδινε μια ιδιότροπη και μαγευτική απόχρωση.

Από νωρίς φιδοσερνόταν η φήμη μέσα στις αχτίνες πως το βράδυ θα «παίρναν».

Η φήμη επικυρώθηκε.

– Να πάμε ευγενικά και περήφανα. Όπως ταιριάζει στους αγωνιστές.

Το μυαλό είχε γίνει φαρδύ σαν πλατεία. Καθάριο σαν το κρύσταλλο:

– Τζάμπα πάω. Ο Εισαγγελέας το είπε τότε ξεδιάντροπα. «Αυτόν βρήκαμε, αυτόν θα δικάσουμε»...

– Το ξέρω, εσύ δεν έχεις σκίσει ούτε εφημερίδα.

– Μονάχα ο λαός έχει πατριωτισμό. Οι πλούσιοι πατρίδα έχουν τα λεφτά τους. Το έθνος το

θυμούνται σαν είναι για το συμφέρον τους. Ο
λαός πολεμούσε κι αυτοί...

Φιλί αιώνιου χωρισμού.

Το κελί-Γολγοθάς τραγούδαγε όλη νύχτα
χορωδιακές καντάδες της Επτανήσου.

Πόλεμος δίχως όπλα.

– Τραγουδάμε το θάνατο;

– Όχι. Τραγουδάμε τη νίκη.

Και πάνε κι όλο πάνε χειροπιασμένοι και
τραγουδώντας.

Ροδοχάραμα, θαμποχάραμα τον Μάη του '49
στο Λαζαρέτο. Λίγα χρόνια νωρίτερα έστεκαν
εκεί μαζί με άλλους Έλληνες, φυλακισμένοι απ'
τους Ιταλούς κατακτητές σε στρατόπεδο
συγκέντρωσης, εκατοντάδες Επτανήσιοι
αντιστασιακοί. Τώρα, πέντε Επτανήσιοι
αγωνιστές χέρι-χέρι μεταξύ τους και με δύο
Αθηναίους συντρόφους τους αποχαιρετούσαν
με ακμαίο ηθικό τη ζωή. Μαζί, σαν αδέλφια.

Μεγαλείο αυτοθυσίας:

– Βάλε μια υπογραφή και γλίτωσε τη ζωή σου...

– Πείτε της μάνας μου, σ' όλο μας το σόι, πως δεν τους ντρόπιασα και αφού δεν μπόρεσα να γυρίσω επί Ταν, έπεσα επί Τας...

Έφτασαν στο Λαζαρέτο, βγήκανε από τη βάρκα. Κεραυνοβολημένος, ο διευθυντής της φυλακής Τουρνάς ακούει τους πέντε Επτανήσιους και τους δύο Αθηναίους. Το εκτελεστικό απόσπασμα παίρνει θέση μπροστά τους. Του λένε με μια φωνή κάτι για την αβάσταχτη κλεισούρα των ζωντανών συντρόφων τους στα κελιά μέχρι και 20 ώρες το 24ωρο. Την τελευταία επιθυμία τους: «Ν' αφήνετε ανοιχτές τις πόρτες των κελιών τα μεσημέρια, αυτή είναι η επιθυμία όλων μας».

Αραδιαστήκανε με τις πλάτες στους ανοιγμένους τάφους. Πήραν θέση με πρόσωπο στο παρατεταγμένο απόσπασμα.

Αγκαλιάστηκαν, φιλήθηκαν, μπλέξανε τα χέρια. Μιλάνε γρήγορα, δυνατά, κι όλοι μαζί. Ο ήλιος σαν να βιαζόταν να βγει, να ρίξει πάνω τους μια ακτίνα του, να τους ζεστάνει. Μόλις άρχισε να θαμποχαράζει. Μάχη της ζέστας. Ένα ντουφέκι τρέμει, κάποιο ζήτη ακούστηκε, και μαζί η φωνή του υπομοίραρχου: – ΠΥΡ! Κοκκίνισε σαν ματωμένος ο ήλιος.

Ποιος όμως θα διέσωζε στόμα με στόμα όλη τη Λεβεντιά της περιόδου μπροστά στο απόσπασμα; Ο απαίσιος απάνθρωπος διευθυντής που μόνο καμιά φορά του ξέφευγε κάτι όπως αυτό με τους πέντε Επτανήσιους και τους δυο Αθηναίους; Το ίδιο το απόσπασμα; Ο αποσπασματάρχης της τοπικής Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών που έλεγε «Έχω εντολή να σας ρωτήσω για τελευταία φορά κι αν δεχθείτε να υπογράψετε να σας γυρίσω πίσω στη φυλακή»; Το έκανε καμιά φορά κι εκείνος, μα ένας αποσπασματάρχης λίγο μετά το «Πυρ!» που διέταξε, όπως λέγανε ψιθυριστά, αυτοπυροβολήθηκε και δεν τον ξανάδε νεκρό ούτε η μάνα του. Τη μαρτυρούσαν τη Λεβεντιά τους κι αυτοί που τους πυροβολούσαν, είναι αλήθεια, όπως και παπάδες. Μα ένας Κεφαλονίτης ήταν σίγουρος πως θα γίνει και κάτι άλλο:

«Θα μιλήσουν ο ήλιος, τα λουλούδια, τα πουλιά».

Θα μιλήσουν και για όσα ετράβαγαν στις φυλακές όλοι τους το 1947, το 1948, το 1949:

Κρύο διαβολεμένο. Τα κελιά μοιάζουν με καλύβες Εσκιμών. Τάφοι παγεροί. Βοριάς

λυσσομανάει απ' το πρωί. Άγχος θανάτου.
Παστωμένοι στα κελιά σαν τις σαρδέλες.
Ξημεροβράδιασμα με τον θάνατο.

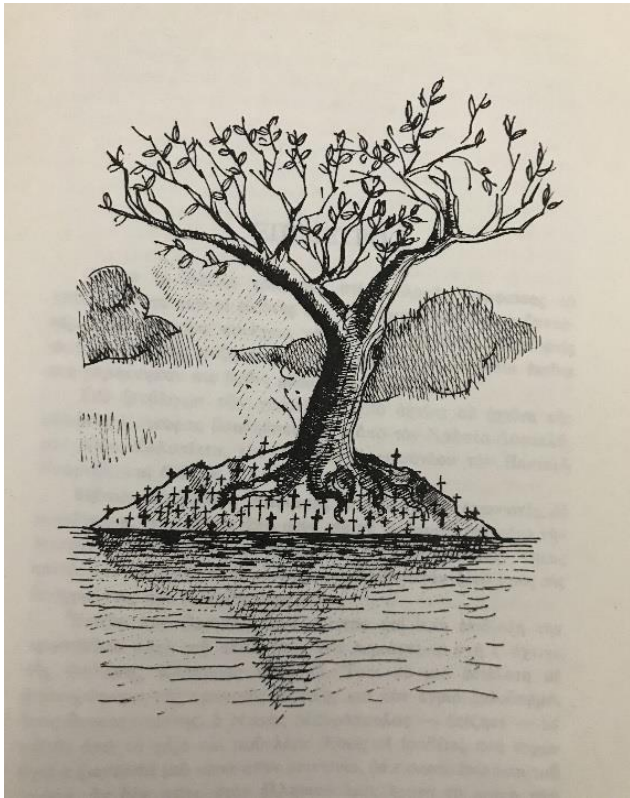
Ζόφος.

– Σέσκουλα πάλι...

– Τρέμουν τα πόδια μου από την πείνα.

– Αμ πώς να μην τρέμουν; Έξι φορές χόρτα και
μια φορά τη 'βδομάδα ελιές.... Και με τέτοιο
κρύο αδερφέ μου, που θέλει να ρίχνεις πολύ
μέσα σου.

Ξύλο και βασανιστήρια στην ημερήσια διάταξη.
Χτυπούν με λύσσα. Γκλομπς μανιασμένα.
Φύλακες άγρια θηρία. Αφηνιασμένα σκυλιά.
Σκίζουν σπλάχνα. Γοερές κραυγές, βόγκοι.

Φτερούγισμα θανάτου με Σειρήνες και
Κύκλωπες :

- Βάλε μια υπογραφή και γλίτωσε τη ζωή...
- Η ζωή δίχως τιμή είναι κίβδηλο νόμισμα...
- Σκέψου πιο ψύχραιμα, δεν τη χαραμίζει κανείς τη ζωή...
- Χίλιες ζωές αν είχα, θα τις έδινα για το Κόμμα κι αν ανασταινόμουν τον ίδιο δρόμο θα 'παιρνα. Απ' το μνήμα μου θα φυτρώσει το δέντρο της γνώσης.

Κι άλλος:

– Εμείς πεθαίνουμε για τα ιδανικά μας. Για μια Ελλάδα ευτυχισμένη. Για μια Ελλάδα χωρίς πλούσιους και φτωχούς. Για να απολαμβάνουν όλοι ίσα τα αγαθά των κόπων τους.

– Όποιος πεθαίνει για το Λαό και το Κόμμα κάνει τον καλύτερο θάνατο.

Πόσες φορές! Πόσες μαρτυρίες! Μεγαλείο...

Μόνο μερικοί λυγάνε και μερικοί
παληανθρωπίζουνε σαν κήρυκες
συγκέντρωσης υπογραφών μετάνοιας....

Οι καρδιές των αλύγιστων δεσμοτών χτυπάνε δυνατά και ξέφρενα. Παύει ν' ανθεί το γέλιο στα χείλη. Χίλιες παλάμες γίνονται χωνιά στο στόμα τους και μέσα από τα φινιστρίνια, τους αεραγωγούς και τους φεγγίτες τρυπούν το σκοτάδι, υψώνουν μεσούρανη φωνή διαμαρτυρίας: «Αίσχος, δολοφόνοι της Αντίστασης». Απέραντη βοή ξεχύνεται, στροβιλίζεται, ανεβαίνει, φτάνει στα σπίτια της πόλης απ' του χάρου το αλώνι. Μόνο ταμπούρι τα στήθια. Κάστρο η ψυχή. Η ζωή κονταρομάχεται το θάνατο. «Ζήτω ο ελληνικός λαός και το Κόμμα».

Μερικών οι πλάτες αναρρίγησαν στιγμιαία μόνο στη σκέψη πως θα ξέσπαγε σε λίγο γενική επίθεση με γκλομπς και βούρδουλες.

Τέτοιο ηθικό και τέτοια υπερηφάνεια; Αυτά «νιώθουν εκείνοι που ξέρουν να μένουν ορθοί στο δρόμο τους».

Φωνές μοσχοβολισμένες σαν λυπητερές πασχαλιάτικες καμπάνες για τα ναζιστικά εγκλήματα στην Αθήνα, στου χάρου το γιουρούσι:

– Λαέ της Κέρκυρας, το όμορφο και ήσυχο νησί σου έγινε καινούργιο Χαϊδάρι...

– Πέφτουμε απόψε για ένα καλύτερο αύριο...

Τότε που για την καταστολή και τρομοκράτηση των ανθρώπων του προαστίου της Γαρίτσας και της πόλης που εξέφραζαν έξω από τις φυλακές πάνδημη κατακραυγή, οι φύλακες εξοπλίστηκαν με αυτόματα και πολυβόλα.

«Πολύς λαός της πόλης μαζεύτηκε έξω απ' τη Βαστίλη. Επιτόπου κατέφτασαν αστυνομικές και στρατιωτικές δυνάμεις με μηχανοκίνητα και διάλυσαν τους συγκεντρωμένους». Οι φωνές-

χωνιά ούρλιαζαν. Ο φρούραρχος της πόλης ωρυόταν στον μελλοθάνατο, λίγο μετά εκτελεσμένο δήμαρχο του Περιστεριού της Αττικής Ευγένιο Χαραλαμπίδη: «Εάν μέσα σε δέκα λεπτά δεν γίνει σιγή εκκλησίας, θα διατάξω πυρ εναντίον σας».

Τότε που γιατροί και δικηγόροι του νησιού, με τον «άφοβο δικηγόρο Παγκράτη» στις πρώτες γραμμές, μιλούσαν για όλο τον λαό. Ύψωναν κοινή φωνή για τη ματαίωση των βιαιοτήτων και των εκτελέσεων.

Τότε που μια γυναίκα της νοσοκομειακής μονάδας απέναντι από την ακτίνα Ι' των φυλακών δεν κρατήθηκε, ανέβηκε στην τaráτσα. Αψηφώντας τα όπλα που τη σημάδευαν εβροντοφώναζε προς τους φρουρούς μ' οργή μία, μοναδική λέξη:

– Γουρούνια...

Μια φωνή είχε σκίσει σαν λόγχη τη νύχτα τον Φλεβάρη του 1949: «Λαέ της Κέρκυρας! Από σήμερα κατεβαίνουμε σ' απεργία πείνας! Ζητάμε να σταματήσουν οι εκτελέσεις των αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης!». Φωνές, λες, μέχρι να σπάσουν οι φλέβες του λαιμού.

Τους αρνήθηκαν το νερό. «Μας κόψαν και την αλληλογραφία».

– Λαέ, αποφασίσαμε απεργία θανάτου.

Απεργία πείνας βροντή, τρίτη κατά σειρά. Η σφυρίχτρα του εργοστασίου «Δεσύλλα», προειδοποίηση στους εκατοντάδες εργάτες του να ξυπνήσουν. Ώρα και για το δικό τους πρωινό φώναγμα. Φωνή-τρομπόνι: «Λαέ της Κέρκυρας, συνεχίζουμε την απεργία θανάτου». Σαν βροντερή κατεβασιά βουερού χείμαρρου.

Μαύρο πανί πάνω απ' τον φεγγίτη.

Με τη φόδρα από σακάκι.

Φωνές ντούρες. Οπλοστάσιο ιδεολογικό.

Η απεργία τους έδεσε όλους με την αλυσίδα της κοινής επιδίωξης και τους ένωσε. Τους έκανε γλυκούς και μαλακούς σαν το βούτυρο. Έσβησαν παρεξηγήσεις, κακίες, ανταγωνισμοί. Ψυχική ενότητα στις κατακόμβες του πόνου.

– Καλύτερα να μας σκοτώνουν εδώ.

Έπεφτε σ' όλη τη φυλακή κάποιες ώρες μια βαριά και θλιμμένη σιωπή. Όπως στα σπίτια

που πριν από λίγο βγήκε λείψανο. Μόνο που
τούτα τα λείψανα πηγαίνουν με τα ίδια τους τα
πόδια στον τάφο.

Οδηγούνται στο Λαζαρέτο κι εκτελούνται τρεις
απεργοί πείνας!

Στον «Γολγοθά» αρνήθηκαν να φάνε. Πέθαναν
στο Λαζαρέτο ως απεργοί. Ανάμεσά τους ένας
εικοσάχρονος.

Στην καγκελόφραχτη πόρτα της φυλακής,
νωρίς, μια μάνα.

– Τι, εγώ; Εγώ να πω της μάνας;... Δεν γίνεται...
Θαρρείς και κάποιο θηρίο στέκει στην έξω
πόρτα που όποιος φύλακας πλησιάσει θα τον
αρπάξει. Και δεν ξέρουν με τι τρόπο να
γλιτώσουν απ' την παρουσία του. Ένα τέρας
πλησιάζει τη μάνα. – Να δω τον γιο μου, γιε
μου. – Δεν γίνεται. Εκτελέστηκε σήμερα το
πρωί...

Πεθαμένοι που κάποιο θάμα τους ανάστησε
σαν τον Λάζαρο, μερικές μέρες μετά.
Σακατεμένοι από βίαιη σίτιση, άγρια. Αφού
τίναξαν από πάνω τους τα χώματα,
ξαναμαθαίνουν περπατησιά.

Σε λίγο η φυλακή έμοιαζε πάλι μ' ένα πελώριο
καζάνι που κόχλαζε.

Τι Αύγουστος κιόλας κι εκείνος...

Στο προαύλιο οι φύλακες κοιτάζουν τους
κατάδικους και κάτι λένε...

Κανείς δεν θέλει τούτη την ώρα να τον
κοιτάξουν. Η τρικυμία της αγωνίας αναταράζει
τις καρδιές. Ευλογούν τον Προμηθέα, που
αφαίρεσε απ' τον άνθρωπο την δυνατότητα να
προβλέπει τον θάνατο κι έβαλε μέσα του τη
γλυκιά ελπίδα. Σφίγγουν τις καρδιές τους.

Μήνυμα θανατερό!

Ο ήλιος καθώς έπεφτε, θωρούσαν πως έβαφε τ' ακρόχειλο της μεγάλης εξωτερικής μάντρας της φυλακής. Τι ομορφιά! Γυναικείο χείλος βαμμένο μέσα στο παχύ σκοτάδι...

Πνιγμένοι στον ιδρώτα, καθισμένοι πάνω στα κρεβάτια τους, πιάνουν ένα σεντόνι και το κουνάνε πάνω-κάτω για να κινήσουν τον σταματημένο αέρα του κελιού. Ο θάνατος γυροφέρνει αθόρυβα τη φυλακή. Σύννεφο αγωνίας και θλίψης σκεπάζει τον αυγουστιάτικο ουρανό της.

Η νύχτα είχε προχωρήσει. Είναι η ώρα που οι μελλοθάνατοι κρατάνε τ' αυτί στηλωμένο προς τα έξω.

Νέο ζεμάτισμα, νέο θανατικό!

Το κελί, το απaráλλαχτα όμοιο μ' όλα τ' άλλα, με την πληχτική του στενωσιά σφίγγει και πήζει την ψυχή.

Ο θάνατος τύλιξε ξανά με τις φτερούγες του τη φυλακή κι έριξε απάνω τους τον μαύρο του ίσκιο. Χοντρό κλειδί κροτάλισε μακρόσυρτα στην κλειδαριά του κελιού. Η εξουσία παίζει με την αγωνία τους καθυστέρηση; Ο θάνατος παραστέκει. Δευτερόλεπτα αιώνες!

Περνά ο χάρος θεριστής.

– Πάμε...

– Γεια σας αδέρφια. Να μας θυμάστε...
Ευχόμαστε εσείς να ζήσετε. Θα πεθάνουμε σα
μαχητές της Εθνικής Αντίστασης. Να το πείτε
και στους άλλους μέσα...

– Δεν παραπονιέμαι. Στο κάτω-κάτω
μεγαλύτερη φιλοδοξία απ' το να βάλει ένα
λιθαράκι στην παγκόσμια ευτυχία δεν μπορεί να
υπάρχει για τον άνθρωπο.

«Ο Χάρος μ' άρπαξε απ' το λαιμό...».

Βαδίζει με τη βοήθεια της λογικής και μιας
πίστης από χρόνια κατασταλαγμένης σ' όλους
τους πόρους της νοητικής και συναισθηματικής
του ύπαρξης. Όλη η ζωή του, ήταν μια
συνεχόμενη παραχώρηση προς τις προσδοκίες
των άλλων. Φουρτουνιασμένη πορεία για την
πρόοδο.

Στολίζεται, κερνάει γλυκό, βάνει να
τραγουδήσουν για τον θάνατό του.
Νωρίτερα σκεφτόταν την παλληκαριά στις
μάχες με τους Γερμανοϊταλούς. Δρασκελάει το

μεγάλο κανάλι του Κόσμου, ρίχνει στερνό
θυμητάρι:

—Δεν με πειράζει που φεύγω απ' τη ζωή. Η
αγάπη μου για την Ελλάδα στάθηκε τρανότερη
απ' το μπόι μου. Δεν κρατώ κακία στους
φύλακες και θέλω ούτε και σεις. Σας χαιρετώ κι
εύχομαι να 'μαι ο τελευταίος που πέφτει.

Πάνε με ποιήματα και τραγούδια...

— Γεια σου ήρωα.

— Θα 'ρθουμε κι εμείς... Θα 'ρθουμε κι εμείς....

Συνθήματα-γλώσσες φωτιάς ξεπηδούσαν πάλι,
λες από κάποιο καμίνι.

Το ίδιο τον Σεπτέμβρη του 1949, λίγες ώρες
πριν ο ΟΗΕ απαιτήσει να μπει τέρμα στις
εκτελέσεις και η κυβέρνηση δηλώσει πως θα
συμμορφωθεί:

«Όλα τα σημάδια είναι φανερά. Απόψε έχουμε
μεγάλη και ομαδική εκτέλεση, ίσως πρωτοφανή
για τη φυλακή μας. Πενήντα περίπου καλέσανε
στη γραμματεία. Οι φύλακες με μισόλογα και
υπονοούμενα έδιναν να καταλάβεις ότι το
βράδυ θα 'ταν νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου.

Τραγουδήσαμε "Του Κίτσου η μάνα" κι ο δάσκαλος απήγγειλε τους "Πατεράδες" του Παλαμά».

Άντεξαν χρόνια ως ισοβίτες!

Με άσβεστη τη μνήμη του πρώτου μεγάλου θανατικού...

Εκείνου της πρώτης ομαδικής εκτέλεσης την 4η Νοέμβρη 1947. Όλες μαζί οι ομαδικές κυρίως εκτελέσεις στο Λαζαρέτο απ' τον Μάη του 1947 ίσαμε το φθινόπωρο του 1949, μαζί με κάποιες ακόμα που ακολούθησαν, επήραν τη ζωή μπορεί και διακοσίων κοινωνικών και πολιτικών αγωνιστών-δεσμωτών στις φυλακές της

Κέρκυρας επειδή αρνούνταν να αποκηρύξουν τις ιδέες τους, το Δίκιο του λαού, το ΕΑΜ, το Κόμμα του νου και της καρδιάς τους. Οι πρώτες γνωστές εκτελέσεις ήταν ατομικές κι άρχισαν τον Μάη του 1947 με την εκτέλεση ενός 23χρονου που, τι τραγική ειρωνεία, το μικρό του όνομα ήταν Πολύβιος! Σαν οι άλλοι δεν ελύγισαν και δεν αποκήρυξαν το ΚΚΕ, ήρθαν οι ομαδικές.

Μα η παλληκαριά είχε βγάλει από τότε τη φωνή της:

– Με τους πολλούς ο θάνατος μοιάζει με πανηγύρι. Το κακό σαν μοιράζεται με πολλούς αλαφρώνει.

Εσώθηκαν καλά στις μνήμες οι εκτελεσμένοι της μαύρης εκείνης μέρας του Νοέμβρη του '47. Ήταν «εύσωμοι με μια κρητική κορμοστασιά γεμάτη λεβεντιά. Στα πρόσωπά τους ήταν ζωγραφισμένες οι ηρωικές παραδόσεις του νησιού τους. Είχαν βαθιά επίγνωση των ιερών επιδιώξεων του αγώνα».

Το διαμήνυσε σ' όλη τη φυλακή ο σύντροφός τους Βαγγέλης Καραμιχάλης, το 'βαλαν οι σύντροφοί του σε χαρτί που σώθηκε. Έμεινε κοντά τους στο κελί-Γολγοθά ώσπου να τους βάλουν σ' ένα καμιόνι με προορισμό το λιμάνι της πόλης και το νησάκι. Θυμόταν πώς τον αποχαιρέτησε στο τέλος ένας τους για όλους: «Σύντροφε, σ' όλους τους συντρόφους της

φυλακής τους τελευταίους μας χαιρετισμούς. Νιώθουμε περήφανοι που πεθαίνουμε για τα δίκαια του λαού. Μείναμε πιστοί στο χρέος μας και θα πεθάνουμε με το κεφάλι ψηλά. Το Κόμμα μάς βοήθησε να νιώσουμε τα ιδεώδη που η πάλη για την πραγματοποίησή τους εξευγενίζει τον άνθρωπο. Στέλνουμε τα τελευταία χαιρετίσματα στο λαό και στο Κόμμα».

Έξι ο ένας ανδρειότερος απ' τον άλλο...

Κρητικοί όλοι, πέντε απ' την ακτίνα Κ' κι ένας από άλλη. Εσώθηκαν όλων σχεδόν τα πλήρη ονόματα: Γιάννης Δημητράκης, Αντώνης Καλαϊτζάκης, Νίκος Σηφάκης, Νίκος

Σηφοδασκαλάκης, Σφακιανάκης, Στάθης
Ψυλλάκης. Τριάντα και κάτι ή παρά κάτι τα
χρόνια τους.

Είχαν να λένε ως τό τέλος για εκείνη τη θυσία οι
πεντακόσιοι, πάνω-κάτω, μελλοθάνατοι. Η
χειρόγραφη μηνιαία εφημεριδούλα με τον τίτλο
«Φλάμπουρο», που κατάφερναν στα κρυφά να
βγάζουν, την έκανε βασικό θέμα. Για 'κείνους
έγραψε, σ' εκείνους αφιέρωσε εμπνευσμένους
στίχους του ένας Ηπειρώτης συγκρατούμενός
τους. Που έμελλε κι αυτός να εκτελεστεί λίγους
μήνες μετά στο Λαζαρέτο. Γιώργος Κιτσοπάνος
τ' όνομά του. Στην Πρέβεζα κυρίως είχε ζήσει.
Επήρε στο Λαζαρέτο τον δρόμο για την
Αχερουσία λίμνη τις 28 Φλεβάρη 1948, στα 38
του. Στην Εθνική Αντίσταση ξεκίνησε απ' τους
πρώτους. Πολέμησε και τους Ιταλούς και τους
Γερμανούς εισβολείς και τους συνεργάτες τους.
Οι στίχοι του μαστίγιο. Για τους πολιτικούς, τους
ηθικούς, τους φυσικούς αυτουργούς. Για τα
μαρτύρια στις φυλακές της Κέρκυρας. Για όλο
το πολυαίμακτο πολιτικό έγκλημα στο
Λαζαρέτο:

Πολέμησα τον όμοιό σας
κι ήβρα σε σας εκδικητές

Η Γκεστάπο αν ξαναρχόταν

σαν πρώτα εξουσιαστής
πως πέρασε θα συλλογιόταν
το δάσκαλό του ο μαθητής

Κι ούτε που θάβγαινε σεργιάνι
και θα 'πληττε ολημερίς
για ότι θα 'πρεπε να κάνει
το κάνετε με ζήλο εσείς

Ω! θεά μας Δημοκρατία
Και βασιλιάς ο δουλευτής

Όμως το τέλος σας σιμώνει
κι ας ματώνονται οι φυλακές
Τίποτα πια δεν σας γλυτώνει
Είμαστε το αύριο κι είσαστε το χθες

Τόσο τον Ψυλλάκη όσο και τους άλλους, εκείνη
την 4η Νοέμβρη 1947, τους είχαν πάει για
εκτέλεση στο Λαζαρέτο τις πέντε το πρωί,
έγραψε τις 24 Οκτώβρη 1976 στον
«Ριζοσπάστη» ένας σύγχρονός τους αγωνιστής
εκείνων των κατοχικών και μεταπολεμικών
χρόνων. Συγκέντρωνε από συντρόφους του και
από κομματικά αρχεία μαρτυρίες και στοιχεία.
Για όσα διαδραματίστηκαν στην κερκυραϊκή
νησίδα την περίοδο της Κατοχής και τη
μεταπολεμική περίοδο. Γιώργης Τρικαλινός τ'
όνομά του. Το 1974, αμέσως μετά την πτώση

της Χούντας, ήταν πάλι στην Κέρκυρα. Αυτή τη φορά εκτός φυλακών. Η ηγεσία του ΚΚΕ τού 'χε χρεώσει την ευθύνη της ανασυγκρότησης του κόμματος αυτού στην Κέρκυρα. Τον Σεπτέμβρη του 1976 ήταν πάλι στην Κέρκυρα, σε εκδήλωση για την επέτειο ίδρυσης του ΕΑΜ.

«Θεώρησα», έγραψε, «χρέος τιμής απέναντι σε όλους αυτούς που έδωσαν ό,τι καλύτερο -τη ζωή τους- για τα ιδανικά του κόμματος και του λαού μας, τις μέρες αυτές που βρισκόμουν στην Κέρκυρα (...) να επισκεφτώ αυτό το νησί. Να ιδώ τους τάφους των συντρόφων μας, που άφησαν εδώ την τελευταία τους πνοή. Να γονατίσω σ' αυτούς, να τους δώσω συντροφικό χαιρετισμό. Να τους μηνύσω πως πρέπει να κοιμούνται ήσυχα. Πως ο βασανισμένος, αλλά αδούλωτος λαός μας δεν τους ξεχνά, τους θυμάται και συνεχίζει τον αγώνα που αυτοί δεν μπόρεσαν να τελειώσουν».

Τότε, το 1976, έγιναν οι πρώτες συζητήσεις για ετήσιες εκδηλώσεις στο Λαζαρέτο.

Ιδιαίτερη η μνεία του στον ηρωισμό και τη λεβεντιά των εκτελεσμένων αγωνιστών της Κρήτης. Το Λαζαρέτο «έχει ξεχωριστή σημασία» και για τον ρόλο του «στον αγώνα του λαού ενάντια στους Γερμανο-Ιταλούς

κατακτητές στη διάρκεια της κατοχής», όταν είχε μετατραπεί σε στρατόπεδο συγκέντρωσης αντιστασιακών της Κέρκυρας, της Επτανήσου και όλης της Ελλάδας. Ανάμεσα σ' εκείνους, υπενθύμιζε, «ήταν και ο σημερινός πρόεδρος του κόμματός μας, του ΚΚΕ, ο σ. Απόστολος Γκρόζος». Μαζί τους κι ο ήρωας Νίκος Μπελογιάννης.

Αλήθεια, μήπως στο ίδιο εκείνο κελί του Ψυλλάκη είχε περάσει το 1939 ο κρατούμενος στη φυλακή αυτή Άρης Βελουχιώτης; Ή μήπως σ' αυτό είτε στην ίδια ακτίνα ήταν ο Νίκος Ζαχαριάδης την περίοδο 1936-1940, τότε που εκεί έγραψε τη μελέτη «Ο αληθινός Παλαμάς» κι ανέλυε στίχους του Κωστή Παλαμά σαν αυτούς που ακολουθούν;

Της υγείας το γάλα και το αίμα
της θυσίας ταιριάσανε στο είναι τους
και στα λογγωμένα τους τα στήθια
μια πλατιά καρδιά βροντολαλεί,
μαρτυρώντας, πολεμώντας, τραγουδώντας,
τη ζωή και την αλήθεια!

Πέρασε απ' το ίδιο άραγε κελί, την ίδιαν ή
γειτονική ακτίνα το 1951 ο Νίκος Μπελογιάννης,
όταν έγραφε μελέτη για τη νεοελληνική
λογοτεχνία, για την επίδραση του

«Ερωτόκριτου», για τους γραμμένους από τον Σολωμό ένα περίπου χιλιόμετρο πιο πέρα από τις φυλακές «Ελεύθερους Πολιορκημένους» του με τους στίχους σαν αυτούς που ακολουθούν;

Ο δρόμος σου γλυκός
και μοσχοβολισμένος·
στην κεφαλή σου κρέμεται
ο ήλιος μαγεμένος·
παλληκαρά και μορφονιέ,
γεια σου, καλέ, χαρά σου

Μάλλον στη γειτονική ακτίνα Θ' ήταν, όπως κι ο Ζαχαριάδης. Το ίδιο κι ο Βελουχιώτης. Στην Κ' ήταν για λίγο το 1954 ο Χαρίλαος Φλωράκης. Που είπε πως στο κάτεργο οι πολιτικοί κρατούμενοι ένιωθαν «ελεύθεροι πολιορκημένοι».

Στην ίδιαν αυτή ακτίνα, την Κ' του Στάθη Ψυλλάκη κι άλλων γιων της Κρήτης τον Νοέμβρη του 1947, μαντρώθηκαν κι άλλοι κομμουνιστές και άλλοι δημοκράτες της Κέρκυρας, της Επτανήσου, της Ελλάδας, κατοπινά χρόνια. Τα χρόνια της Χούντας. Πριν από μόλις μισόν αιώνα.

Στην ίδια φυλακή και σ' όλα τα ξερονήσια τότε του νησιού της Κέρκυρας υπέφεραν και περισσότερο από έναν αιώνα νωρίτερα, την περίοδο που έκαναν ακόμη οι Άγγλοι κουμάντο στα Επτάνησα, αμέτρητοι Ριζοσπάστες αγωνιστές.

Στο Λαζαρέτο κοιμάται, σαν να μην κείτεται νεκρή, η αντρειοσύνη...

Πόσοι και πόσοι στο διάβα του χρόνου σ' ετούτα τα χώματα οι αδάμαστοι αγωνιστές με πίστη βουνό σαν τον Στάθη Ψυλλάκη και τους άλλους συντρόφους του το 1947 και τους Επτανήσιους και άλλους συντρόφους τους το 1949!

Μα και πού να φανταστούν τα τόσα τερτίπια της Ιστορίας από τότε!

Κι όμως...

Αν αργεί κάτι να έρθει, όπως εν προκειμένω μια ελληνική κοινωνία δίκαιη που εκείνοι ήθελαν να κάνει πράξη όσα περίπου εννιά στους δέκα σήμερα θα θέλαμε να συμβαίνουν στην καθημερινή ζωή μας και δεν συμβαίνουν ακόμη παρά την αλματώδη τεχνολογική πρόοδο, αυτό δεν σημαίνει πολλές φορές πως πλησιάζει;

Μια κοινωνία με τους πάνω κάτω και τους κάτω πάνω, καλύτερη, για να το πούμε με στίχο του Διονύσιου Σολωμού, να, φαίνεται στα μάτια, και δεν είναι!

* Όλα σχεδόν τα λόγια του κειμένου για όσα εσυνέβηκαν εκείνα τα χρόνια στις φυλακές της Κέρκυρας και στο Λαζαρέτο αποτελούν επακριβή αντιγραφή από βιωματικά και λογοτεχνικά κείμενα που έγραψαν οι μελλοθάνατοι πολιτικοί κρατούμενοι Λάμπρος Κασσελούρης, Ανάστος Παπαπέτρου και Σταμάτης Σκούρτης.

* Το εικαστικό έργο στην κορυφή του θέματος είναι έργο του ζωγράφου Τζίνου Δημητράτου για τις εκτελέσεις των αγωνιστών εκείνης της περιόδου στο Λαζαρέτο.

* Τα σκίτσα είναι δημιουργίες του σκιτσογράφου Τάσου Χαλά για τον αγώνα των μελλοθανάτων κι εκτελεσμένων στο Λαζαρέτο.

* Το θέμα αφιερώνεται στη μνήμη αγωνιστών των οικογενειών των ηγετών του κόμματος των Ελλήνων κομμουνιστών Δημήτρη Κουτσούμπα και Αλέκας Παπαρήγα που για την αντιστασιακή

και πολιτική δράση τους εκείνα τα χρόνια
υπέφεραν στις φυλακές της Κέρκυρας.

ΠΕΤΡΟΣ ΚΟΡΦΗΣ

.....